

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

١٥٩٣٣٩ - ٢٠١٣٨٤٣

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه اقتصاد

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

اثر مخارج عمرانی دولت بر توزیع در آمد: مطالعه بین استانی ۱۳۸۵-۱۳۷۹

استادان راهنما:

دکتر محمد واعظ برزانی

دکتر هوشنگ شجری

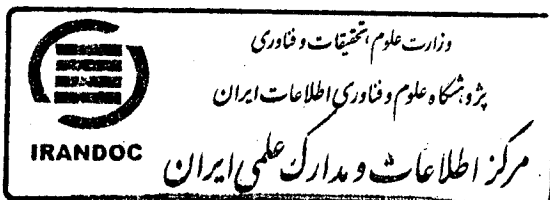
استادان مشاور:

دکتر اسمعیل ابونوری

دکتر شکوفه فرمند

پژوهشگر:

زهرا داوری دولت آبادی

مهر ماه ۱۳۸۸

۱۵۹۳۳۹

۱۳۹۰/۳/۲۲

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان
نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

شيوه نگارش پايان نامه
رعایت شده است
تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی توسعه اقتصادی و برنامه ریزی
خانم زهرا داوری دولت آبادی تحت عنوان

اثر مخارج عمرانی دولت بر توزیع در آمد: مطالعه بین استانی ۱۳۸۵-۱۳۷۹

در تاریخ ۸۸/۷/۲۹ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

۱- استادان راهنمای پایان نامه دکتر محمد واعظ برزانی با مرتبه ی علمی استادیار

دکتر هوشنگ شجری با مرتبه ی علمی دانشیار

۲- استادان مشاور پایان نامه دکتر اسمعیل ابونوری با مرتبه ی علمی استاد

دکتر شکوفه فرمند با مرتبه ی علمی استادیار

۳- استاد داور داخل گروه دکتر نعمت الله اکبری با مرتبه ی علمی دانشیار

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر حمید رضاوارثی با مرتبه ی علمی استادیار

امضا

امضا

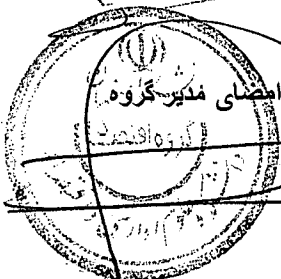
امضا

امضا

امضا

امضا

امضای مدیر گروه

تقدیم به آنها که دوستشان دارم و به وجودشان می‌بالم

پدر و مادرم

اسوه‌های گذشت و ایثار

و

برادرانم

علی و مهدی عزیز

به پاس همراهی بی‌دریغشان

چکیده:

دیدگاه های مختلفی در مورد دخالت دولت در اقتصاد وجود دارد. این دخالت برای کنترل و هدایت اقتصاد از طریق اثرگذاری بر متغیرهای اقتصادی است. تثبیت اقتصادی، توزیع مناسب و عادلانه درآمد و تخصیص بهینه منابع از اهداف عمده دولت ها برای دخالت در امور اقتصادی می باشد. مشکل توزیع درآمد غالباً از دید مسائل عدالت اجتماعی و فقر مورد توجه قرار می گیرد و همین امر موجب توصیه راه حل هایی برای رفع مشکل می گردد.

هدف پژوهش حاضر، تحلیل اثر مخارج عمرانی (سرمایه گذاری) دولت بر توزیع درآمد استانی است. برای ارزیابی این اثر، یک مجموعه داده های تابلویی متشکل از ۲۸ استان منتخب کشور که سال های ۱۳۸۵-۱۳۷۹ را در بر می گیرد، استفاده شده است. در این تحلیل شاخص نابرابری ضریب جینی به کار رفته است.

بر اساس نتایج حاصل افزایش مخارج عمرانی (سرمایه گذاری) دولت با ایجاد فرصت های تولیدی و اشتغال برای افراد که افزایش درآمد آنها را به همراه دارد، موجب کاهش ضریب جینی و افزایش برابری درآمدی در استان های مختلف کشور شده است. فرضیه توزیع درآمد کوزنتس که بر اساس آن نابرابری درآمدی در مراحل اولیه رشد اقتصادی افزایش و در مراحل بعدی کاهش می یابد، در استان های کشور صادق نیست. افزایش سرمایه انسانی که با شاخص نرخ ثبت نام دانش آموزان دبیرستانی محاسبه شده است، باعث افزایش برابری درآمدی گردیده است. افزایش نرخ تورم نیز بر خلاف آنچه انتظار می رفت، باعث بهبود توزیع درآمد گردیده است.

واژگان کلیدی: مخارج عمرانی، نابرابری اقتصادی، مخارج دولتی، ضریب جینی، داده های

تابلویی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱-	مقدمه.....	۱
۲-۱-	شرح و بیان مسأله پژوهشی.....	۲
۳-۱-	اهمیت و ارزش تحقیق.....	۳
۴-۱-	اهداف تحقیق.....	۴
۵-۱-	فرضیه ها یا سؤال های تحقیق.....	۴
۶-۱-	کاربرد نتایج تحقیق.....	۵
۷-۱-	نوع مطالعه و روش پاسخگویی به سؤال های تحقیق.....	۵
۱-۷-۱-	جامعه آماری.....	۵
۲-۷-۱-	ابزار گردآوری داده ها.....	۶
۳-۷-۱-	ابزار تجزیه و تحلیل.....	۶
۸-۱-	کلید واژه ها.....	۶

فصل دوم: ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

۱-۲-	مقدمه.....	۸
۲-۲-	مبانی توزیع درآمد.....	۹
۱-۲-۲-	توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید.....	۹
۲-۲-۲-	توزیع شخصی یا مقداری درآمد.....	۱۲
۳-۲-	مروری بر ادبیات شاخص های نابرابری اقتصادی و ویژگی های آن.....	۱۵
۱-۳-۲-	ضریب تغییرات.....	۱۶
۲-۳-۲-	انحراف از میانگین نسبی.....	۱۶
۳-۳-۲-	ضریب جینی.....	۱۷
۴-۳-۲-	شاخص تایل.....	۱۸
۵-۳-۲-	شاخص نابرابری چندک ها.....	۱۹
۶-۳-۲-	شاخص دالتون.....	۱۹
۷-۳-۲-	شاخص اتکینسون.....	۱۹

صفحه	عنوان
۲۱	۴-۲ فلسفه دولت.....
۲۱	۱-۴-۲ معنا و مفهوم دولت در اقتصاد.....
۲۲	۲-۴-۲ دولت در نظریات اقتصادی.....
۲۳	۳-۴-۲ وظایف دولت.....
۲۳	۴-۴-۲ انواع مخارج دولت.....
۲۴	۵-۴-۲ طبقه بندی مخارج دولت.....
۲۷	۵-۲ اثر مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد بین استانی.....
۳۶	۶-۲ مروری بر مطالعات انجام شده.....
۳۶	۱-۶-۲ مطالعات داخلی.....
۴۲	۲-۶-۲ مطالعات خارجی.....
۵۰	۷-۲ نتیجه گیری.....

فصل سوم: قلمرو روش تحقیق

۵۱	۱-۳ مقدمه.....
۵۱	۲-۳ توزیع درآمد.....
۵۱	۱-۲-۳ مطالعات منطقه ای پیرامون توزیع درآمد.....
۵۴	۲-۲-۳ توزیع درآمد در مناطق مختلف جهان.....
۵۶	۳-۲-۳ توزیع درآمد در ایران.....
۵۸	۳-۳ ارائه الگوی تحقیق.....
۵۸	۱-۳-۳ الگو مورد استفاده جهت تحلیل تأثیر مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد.....
۶۲	۴-۳ توصیف متغیرهای الگو.....
۶۲	۱-۴-۳ شاخص نابرابری درآمدی.....
۶۳	۲-۴-۳ مخارج عمرانی دولت.....
۶۳	۳-۴-۳ سرمایه انسانی.....
۶۴	۴-۴-۳ تولید ناخالص داخلی.....
۶۴	۵-۴-۳ تورم.....
۶۵	۵-۳ اطلاعات و داده های آماری.....

صفحه	عنوان
۶۵.....	۳-۶- جامعه آماری.....
۶۶.....	۳-۷- روش برآورد الگو.....
۶۶.....	۳-۷-۱. الگو داده های تابلویی.....
۶۸.....	۳-۷-۲. آزمون F لیمر.....
۶۹.....	۳-۷-۳. آزمون هاسمن.....
۷۰.....	۳-۸- محدودیت های تحقیق.....
۷۰.....	۳-۹- جمع بندی فصل.....

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل الگو

۷۱.....	۴-۱- مقدمه.....
۷۲.....	۴-۲- آزمون های تشخیص بر روی داده ها.....
۷۲.....	۴-۲-۱. آزمون ناهمسانی واریانس.....
۷۳.....	۴-۳- تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از برآورد الگو.....
۷۵.....	۴-۴- جمع بندی فصل.....

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۷۶.....	۵-۱- مقدمه.....
۷۷.....	۵-۲- نتیجه گیری.....
۷۸.....	۵-۳- پیشنهادات و توصیه های سیاستی.....
۷۸.....	۵-۳-۱. پیشنهادات خاص.....
۷۹.....	۵-۳-۲. پیشنهادات عام.....
۷۹.....	۵-۴- پیشنهادات برای مطالعات آینده.....
۸۰.....	۵-۵- جمع بندی فصل.....

۸۱.....	پیوست (۱): الگوی توزیع درآمد در جهان.....
۸۵.....	پیوست (۲): خروجی های کامپیوتر.....
۹۲.....	منابع و مأخذ.....

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه:

توزیع درآمد یکی از عناصر کلیدی در ایجاد ثبات اقتصادی اجتماعی و توسعه پایدار محسوب می شود. تاریخ علم اقتصاد گواه است اگر چه از لحاظ روش شناسی در مورد مقوله توزیع درآمد اختلاف نظر وجود داشته، اما همواره دارای اهمیتی درخور و جایگاهی ویژه بوده است. این مسأله به ویژه در کشورهای در حال توسعه از اهمیت خاصی برخوردار است. بدیهی است وجود فرصت‌های برابر اجتماعی و اقتصادی برای کسب آموزش و مهارت و دسترسی به سرمایه‌های فیزیکی و مالی از طریق بازارهای مناسب با امکانات اجتماعی مقتضی می تواند عدالت اقتصادی را تحقق بخشد و از ایجاد درآمدهای ناموجه جلوگیری کند. این امر مستلزم نبود ساختارهای انحصاری اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که حق بهره‌مندی برابر از فرصت‌های مزبور را مخدوش می‌سازد. در نظام های اقتصاد باز، وقتی ناکارایی بازار در تخصیص بهینه عوامل تولید یا تأمین رفاه و عدالت اجتماعی آشکار می شود، دخالت دولت باید آغاز شود تا عملکرد کل اقتصاد ارتقا یابد.

نقش دولت ایجاد زمینه های لازم برای رسیدن به یک توزیع درآمد عادلانه است. برای رسیدن به این منظور دولت از ابزارهای درآمدی و بودجه ای خود بهره می برد. بودجه دولت از اجزای متفاوتی تشکیل شده است که آثار اقتصادی آنها یکسان نیست. هر یک از اجزاء بودجه دولت (مخارج جاری، عمرانی و پرداخت های انتقالی)، آثار مختلف تخصیصی یا توزیع درآمدی متفاوتی دارند. این آثار خود می تواند تحت تأثیر ملاحظات منطقه ای باشد. پژوهش حاضر به تحلیل تأثیر مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد بین استان های مختلف کشور می - پردازد تا به کمک آن بتوان سیاست مناسب برای تعدیل نابرابری درآمدی در کشور را تبیین نمود.

در این فصل کلیات تحقیق به گونه ای بیان می گردد که شرایط لازم برای تبیین الگوی مناسب با اقتصاد منطقه ای ایران فراهم شود. این فصل در هشت بخش تنظیم شده که به موضوعات کلی پیرامون تحقیق از جمله تعریف و شرح مسئله پژوهشی، اهداف تحقیق و کاربرد نتایج تحقیق پرداخته شده است. همچنین خلاصه ای از روش های استفاده شده در تحقیق و ابزار به کار گرفته شده، در این فصل بیان می شود.

۱-۲- شرح و بیان مسأله پژوهشی:

بی شک بحث توزیع درآمد یکی از مباحث مهم و اساسی در اقتصاد است چرا که این بحث دارای جنبه های اجتماعی و سیاسی نیز می باشد و نه تنها برای اقتصاددانان بلکه برای سیاستمداران نیز از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است. فقر، نابرابری و توزیع ناعادلانه درآمد به همراه عدم کارایی در تخصیص منابع و تثبیت اقتصادی در چارچوب نارسایی های بازار مطرح می شود. بخش خصوصی با استفاده از عملکرد بازار می تواند کارایی اقتصادی را تحقق بخشد، اما انگیزه کافی برای رساندن جامعه به یک وضعیت توزیع عادلانه درآمد را ندارد. از این رو دولت در کنار نقش های قانونی، تخصیصی و تثبیتی، نقش توزیعی را نیز به عهده می گیرد. نکته اینجاست که در جهت توزیع متعادل تر درآمد، همواره مناطق و نواحی گوناگون یا افراد جامعه، یکسان بهره مند نمی شوند و این باعث خواهد شد دستیابی به برابری اقتصادی با وقفه طولانی تری امکان پذیر شود.

در سال ۱۹۵۵ کوزنتس^۱ فرضیه ای را مطرح ساخت که بر طبق آن نابرابری درآمدی طی اولین مراحل رشد اقتصادی رو به افزایش می گذارد، سپس هم تراز شده و بالاخره طی مراحل بعدی کاهش می یابد. این روند به نام منحنی U وارون کوزنتس معروف شد. به دنبال آن ویلیامسون^۲ (۱۹۶۵) اولین کسی بود که بحث نابرابری های درآمدی را به مناطق تعمیم داد. او معتقد بود که جریان نابرابری های منطقه ای هم از الگوی U وارون تبعیت می کند؛ چرا که ثروت و درآمد، در اولین مراحل توسعه در مناطقی خاص متمرکز بوده و در اواخر مراحل توسعه به طور همگن تری بین سایر مناطق توزیع خواهد شد.

ویلیامسون چهار دلیل عمده را برای وجود منحنی U وارون عنوان می کند: موجودی منابع طبیعی، مهاجرت نیروی کار، مهاجرت سرمایه و سیاست های دولت. عدم برابری در موجودی منابع طبیعی، محرک اولیه توسعه نابرابر در اولین مراحل فرآیند توسعه است. طی مراحل توسعه، مهاجرت نیروی کار ماهر به سوی مناطق پیشرفته تر شروع می شود، سرمایه ها به آن مناطق هجوم آورده و دولت نیز با سیاست های خود به این امر دامن زده و حمایت بیشتری از آن مناطق به عمل می آورد؛ در نتیجه نابرابری افزایش می یابد.

^۱ Kuznets

^۲ Williamson

در مراحل بعدی توسعه، کشف منابع طبیعی در مناطقی با پیشرفت کمتر، باعث برگشت مهاجرین و انتقال سرمایه و افزایش کمک های دولت به مناطق محروم تر خواهد شد و این خود به کاهش نابرابری می انجامد (صباغ کرمانی، ۱۳۸۰).

توزیع منطقه ای درآمد از حیث عدالت و کارایی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. هریک از مناطق روستایی و شهری ایران بخش مهمی از جمعیت ایران را در بر دارد. به همین جهت چگونگی توزیع درآمد بین این مناطق و تغییرات آن تا حدود زیادی وضعیت توزیع درآمد را مشخص می کند. ضمن اینکه پیامدهای مهمی از نظر عدالت و کارایی دارد. یکی از پیامدهای این توزیع، تأثیر بر توزیع جغرافیایی جمعیت در نتیجه رشد بی رویه بعضی از شهرهاست که این مورد به نوبه خود مسائل گوناگونی همچون تأثیر بر محیط زیست و کیفیت زندگی، استفاده بهینه نکردن از امکانات طبیعی و انسانی و کاهش کارایی کلی اقتصاد کشور را در پی دارد.

با توجه به نظریه ویلیامسون و در نظر گرفتن اینکه استان های مختلف کشور از ساختار اقتصادی و ذخیره سرمایه اولیه متفاوتی برخوردارند، افزایش سرمایه گذاری با در نظر گرفتن حجم اینگونه سرمایه گذاری ها در استان های مختلف کشور، تأثیر متفاوتی بر توزیع درآمد می گذارد.

از این رو بر مبنای تحلیل های ارائه شده در این پژوهش و طرح مخارج عمرانی (سرمایه گذاری) دولت به عنوان یکی از متغیرهای سیاستی، لازم است راه های تأثیرگذاری مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد در چارچوب یک مطالعه بین استانی تعیین شود.

۱-۳- اهمیت و ارزش تحقیق

دولت مرکز ثقل قدرت، اداره و تنظیم امور مختلف است که برای تحقق اهداف خود، وظایفی را به عهده می گیرد. اقتصاددانان مهم ترین وظیفه دولت را وظایف ذاتی آن، شامل امنیت، بهداشت و آموزش می دانند. برخی این وظایف را برای آن کافی ندانسته، برای حفظ تعادل اقتصادی، دخالت دولت را در اقتصاد به دلیل شکست بازار، ضروری می دانند. بدون دخالت دولت، درآمد حاصل از رشد اقتصادی به طور نامتعادل توزیع شده و در جامعه شکاف عمیق طبقاتی ایجاد می شود و یک گروه کوچک ممتاز از حداکثر امکانات بهره مند می گردد و گروه کثیری از افراد جامعه زیر خط فقر قرار می گیرند و از حداقل امکانات اولیه هم بهره مند نمی شوند. لذا دولت باید در امر توزیع درآمد، ثروت، فرصت های شغلی، آموزشی و بهداشتی دخالت نماید.

با توجه به پیشینه های تحقیق، اکثر پژوهش های صورت گرفته در زمینه مخارج عمرانی به تحلیل اثر مخارج عمرانی دولت بر کاهش فقر روستایی پرداخته اند. در زمینه تأثیر گذاری مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد در سطح کلان چه به صورت نظری و چه به صورت تجربی پژوهشی صورت نگرفته است. بدین جهت پژوهش حاضر به دنبال تحلیل تأثیر مخارج عمرانی دولت بر توزیع عادلانه تر درآمد در چارچوب یک مطالعه بین استانی می باشد.

این پژوهش می تواند در جهت دهی به سیاست های استانی در راستای نیل به برابری درآمدی بیشتر همراه با رشد اقتصادی مفید و مثمر ثمر باشد. همچنین این پژوهش می تواند اهمیت سرمایه گذاری دولت در بخش های زیرساختی اقتصاد را با وضوح بیشتری آشکار کند.

۱-۴- اهداف تحقیق

با توجه به نقش توزیع درآمد دولت در ثبات اقتصادی و اجتماعی کشور، پژوهش حاضر اهداف زیر را دنبال می کند:

- ۱- تحلیل میزان تأثیر گذاری مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد در استان های مختلف کشور
- ۲- تحلیل میزان تأثیر گذاری رشد اقتصادی بر توزیع درآمد در استان های مختلف کشور
- ۳- تحلیل میزان تأثیر گذاری سرمایه انسانی بر توزیع درآمد در استان های مختلف کشور
- ۴- تحلیل میزان تأثیر تورم بر توزیع درآمد در استان های مختلف کشور

۱-۴- فرضیه ها (در صورت لزوم) یا سوالهای تحقیق:

- ۱- مخارج عمرانی دولت شدت نابرابری توزیع درآمد در استان های مختلف کشور را کاهش می دهد.
- ۲- نابرابری درآمدی تحت تأثیر مقدار رشد اقتصادی در استان های مختلف کشور تغییر می کند.
- ۳- افزایش سرمایه انسانی شدت نابرابری توزیع درآمد در استان های مختلف کشور را کاهش می دهد.
- ۴- تورم شدت نابرابری توزیع درآمد در استان های مختلف کشور را افزایش می دهد.

۱-۵- کاربرد نتایج تحقیق:

این پژوهش به تحلیل تأثیر هزینه های عمرانی دولت بر توزیع درآمد در استان های مختلف کشوری پردازد و با توجه به قرار داشتن هدف توزیع عادلانه درآمد در برنامه های دولت، میزان موفقیت دولت در دستیابی به توزیع متعادل تر درآمد به کمک ترکیب هزینه هایش را در استان های مختلف مورد بازبینی قرار می گیرد. با آگاهی از اهمیت توزیع عادلانه درآمد در حفظ ثبات اقتصادی و سیاسی، این تحقیق می تواند در برنامه ریزی بودجه دولت و تخصیص منابع آن در تنظیم برنامه های توسعه ای کلان آینده مورد توجه قرار گیرد. مجموعه ای از دستگاه های استانی و ملی جهت ارزیابی عملکرد تأثیر بودجه عمرانی بر توزیع درآمد و طراحی های آینده در این زمینه، از نتایج تحقیق جاری می توانند بهره مند شوند که مهم ترین آنها عبارتند از:

۱- معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری

۲- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

۳- شورای برنامه ریزی و توسعه استان ها

۴- مجمع تشخیص مصلحت نظام

همچنین پژوهش حاضر در راستای مطالعات جدی تر و عمیق تر در این زمینه و گسترش ادبیات مربوطه می باشد.

۱-۶- نوع مطالعه و روش پاسخگویی به سوال های تحقیق:

روش تحقیق علی، توصیفی و تحلیلی و ابزار جمع آوری داده ها به صورت کتابخانه ای، اسنادی و اینترنتی است. بدین ترتیب که در این روش تأثیر عوامل مختلف را تحلیل نموده و علاوه بر آن وجود رابطه و نوع رابطه را بین متغیرها مشخص می کند. آزمون فرضیه ها از طریق روش های اقتصادسنجی صورت می گیرد. این رساله تلاش می کند به تحلیل اثر مخارج عمرانی دولت بر توزیع درآمد در استان های مختلف کشور پردازد که برای آزمون فرضیه ها از روش داده های تابلویی^۱ استفاده می شود.

۱-۶-۱- جامعه آماری

جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش ۲۸ استان مختلف کشور به شرح زیر است:

آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، اصفهان، ایلام، بوشهر، تهران، چارمحال بختیاری، خراسان، خوزستان، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، فارس، قزوین، قم، کردستان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویر احمد، سیستان و بلوچستان، گلستان، گیلان، لرستان، مازندران، مرکزی، هرمزگان، همدان، یزد.

^۱ Panel Data

برای نزدیک بودن نتایج با دنیای واقعی از آمار عملکردی مخارج عمرانی و جاری دولت استفاده شده است. با توجه به محدودیت وجود آمار تولید ناخالص داخلی استانی تنها برای سال های ۱۳۸۵-۱۳۷۹، دوره مورد نظر در این پژوهش نیز به همین سال ها محدود گردیده است. با توجه به تقسیم شدن استان خراسان به سه استان خراسان رضوی، خراسان شمالی و خراسان جنوبی، در سال های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ از مجموع شاخص های تولید ناخالص استانی، هزینه های دولتی، جمعیت و تعداد دانش آموزان برای استان خراسان استفاده شده است.

۱-۶-۲- ابزار گردآوری داده ها

در بخش نظری تحقیق اساس کار در گردآوری داده ها، بر اطلاعات کتابخانه ای، اسنادی و اینترنتی استوار است و برای تخمین الگوی تحقیق قسمت اعظم اطلاعات از آمارهای منتشر شده توسط بانک مرکزی و مرکز آمار ایران استفاده می شود.

۱-۶-۳- ابزارهای تجزیه و تحلیل

در این مطالعه پس از تصریح یک چارچوب نظری برای الگو توزیع درآمد ایران، برای تعیین رابطه تعاملی بین متغیرهای الگو توزیع درآمد و عوامل مؤثر بر آن از روش های اقتصادسنجی استفاده می شود. برای این کار با استفاده از روش های سری زمانی و مقطعی و همچنین ترکیبی آنها از جمله روش داده های تابلویی به آزمون فرضیه های تحقیق پرداخته خواهد شد. ابزار به کارگیری روش های فوق نرم افزارهای Excel، Eviews و Stata است.

۱-۷- کلید واژه ها:

- مخارج عمرانی^۱: منظور مخارجی است که در برنامه عمرانی پنج ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک، جهت اجرای طرح های عمرانی (مخارج عمرانی ثابت) و همچنین توسعه هزینه های جاری مربوط به برنامه های اقتصادی، اجتماعی دولت (مخارج عمرانی غیر ثابت) پیش بینی می شود (سالنامه آماری، ۱۳۸۵).

- نابرابری اقتصادی^۲: نابرابری اقتصادی به اختلاف در توزیع دارایی های اقتصادی و درآمد اشاره دارد که نوعاً به نابرابری در میان افراد و گروه ها در یک جامعه مربوط است، اما همچنین می تواند به نابرابری در میان ملت ها نیز اشاره داشته باشد. نابرابری اقتصادی معمولاً به دو زمینه نابرابری در فرصت ها^۳ و نابرابری در نتایج^۱

^۱ Investment government

^۲ Economic Inequality

^۳ Inequality of opportunity

مربوط می شود. مسأله در این جا این است که آیا نابرابری اقتصادی یک پدیده مثبت یا منفی - هم از جنبه اخلاقی و هم از جنبه مطلوبیت گرایانه^۲ - می باشد؟

نابرابری اقتصادی در یک دامنه وسیع از جوامع و دوره های تاریخی وجود داشته است. ساختار یا نظام اقتصادی یک کشور (برای مثال سرمایه داری یا سوسیالیست)، وضعیت در حال پیشرفت یا پس از جنگ یک کشور و تفاوت ها در توانایی های فردی برای ایجاد ثروت، همه در ایجاد نابرابری اقتصادی نقش دارند.

- مخارج دولتی^۳: اقتصاددانان مخارج دولت را به سه نوع اساسی طبقه بندی می کنند:

۱- خریدهای دولت از کالاها و خدمات برای استفاده جاری به عنوان مصارف دولتی طبقه بندی می شوند.
 ۲- خریدهای دولت از کالاها و خدمات به منظور ایجاد منافع آتی، نظیر سرمایه گذاری زیر بنایی یا مخارج تحقیق به عنوان سرمایه گذاری دولت طبقه بندی می شوند. ۳- انتقالات پولی نظیر پرداخت های تأمین اجتماعی که پرداخت های انتقالی نامیده می شود. مخارج دولت می تواند به وسیله حق ضرب سکه، مالیات ها یا قرض گرفتن تأمین مالی شود. دو نوع اول به نام های مصرف و سرمایه گذاری دولت، با همدیگر یک جزء اساسی تولید ناخالص داخلی را تشکیل می دهد (ویکی پدیا، ۲۰۰۸).

- ضریب جینی^۴: ضریب جینی به عنوان معیار نابرابری توزیع درآمد یا نابرابری توزیع ثروت استفاده می شود. به صورت نسبی، ارزشی بین صفر و یک را بیان می دارد. یک ضریب جینی پایین به توزیع درآمد یا ثروت یکسان تر اشاره دارد. صفر، برابری کامل (همه دقیقاً درآمد یکسانی دارند) و یک، نابرابری کامل (یک گروه درآمدی تمام درآمد را دارد و هر گروه به غیر آن درآمد صفر دارد) را نشان می دهد. ضریب جینی نیازمند آن است که هیچ کسی درآمد یا ثروت خالص منفی نداشته باشد (ویکی پدیا، ۲۰۰۸).

- داده های تابلویی: یکی از روش های مؤثر و کارآمد در عرصه اقتصاد سنجی است که کاربردهای آن در مباحث مختلف اقتصاد سنجی روز به روز گسترده تر می گردد. این روش به مفهوم ترکیب کردن مشاهدات مربوط به مقاطع در طول چندین دوره زمانی است. در این روش ناهمگنی بین واحدهای انفرادی در نظر گرفته شده و به عبارت دقیق تر برای هر واحد انفرادی یک عرض از مبدأ مشخص و متمایز در نظر گرفته می - شود (هیسائو^۵، ۱۹۸۹).

¹ Inequality of outcome

² utilitarian

³ Government Spendings

⁴ Wikipedia

⁵ Gini Coefficient

⁶ Hisao

فصل دوم

ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

۲-۱- مقدمه:

توزیع درآمد از مفاهیم سهل و ممتنع در نظریه اقتصادی است. سهل است چون به آسانی و بر اساس ساده‌ترین مفاهیم اقتصادی قابل تبیین است و لذا در کهن‌ترین متون اقتصادی، تبیین نظری آن یکی از محورهای اصلی نظرات اقتصاددانان را تشکیل می‌داده است. اما ممتنع است چرا که هنوز دستیابی به راهبردهای عملی رفع نابرابری درآمدها در کشورهای در حال توسعه به گونه‌ای که با رشد اقتصادی این کشورها سازگار باشد، به عنوان یک چالش فکری بزرگ در مقابل اقتصاددانان خودنمایی می‌کند.

تجربه سه دهه اخیر در کشورهای ثروتمند و فقیر در زمینه اهمیت توزیع درآمد عبرت آموز است. پیامدهای دو دهه رشد سالاری به هر دو گروه آموخته است که همه مشکلات از طریق دستیابی به نرخ‌های رشد اقتصادی بالا حل نمی‌شود. در کشورهای توسعه یافته تأکید اصلی بر مسأله رشد، اکنون جای خود را به توجه بیشتر به "کیفیت زندگی" داده است. در کشورهای جهان سوم نیز به طور وسیعی شنیده می‌شود که دیگر افزایش محصول ناخالص ملی، به عنوان هدف اصلی فعالیت‌های اقتصادی به شمار نمی‌رود.

توجه به راهبردهای توزیع مجدد، واکنشی از سوی طرفداران این راهبردها، در مقابل شکست راهبردهای رشد‌گرا در کاهش قابل توجه فقرا یا ارتقا رفاه آنها است. بر خلاف راهبردهای دیگر، هدف راهبرد توزیع مجدد، بهبود توزیع درآمد و ثروت از طریق مداخله مستقیم دولت است؛ یعنی هدف آن اولویت دادن به نیاز فقرا و ایجاد جامعه‌ای عادلانه‌تر است. هدف این خطی‌مشی لزوماً نشان‌دهنده نقش بیشتر برای دولت نیست بلکه بیانگر تغییر در ترکیب مخارج دولت در جهت ایجاد توزیع عادلانه‌تر در جامعه است (گریفین، ۱۳۷۵).

در این فصل سعی می‌شود ادبیات تحقیق به شکلی دنبال شود که مسیر را برای ساخت الگو در فصل آتی هموار نماید. بر این اساس، در فصل دوم ابتدا به مطالعه نظری توزیع درآمد و فلسفه دولت پرداخته شده، سپس تأثیر مخارج عمرانی (سرمایه‌گذاری) دولت بر توزیع درآمد تبیین شده است. در پایان تعدادی از مطالعات انجام شده در این زمینه معرفی و نتیجه‌گیری شده است.

۲-۲- مبانی توزیع درآمد

یک تعریف کوتاه و مفید در مورد توزیع درآمد ملی، همان است که مایکل تودارو بیان داشته است:

«چه کسی، چه مقدار، از چه چیز را به دست می‌آورد؟» (تودارو، ۱۹۷۷، ص ۲۰۹)

هنگامی که در اقتصاد بحث توزیع و نظریات مربوط به آن مطرح می‌شود بایستی بین دو دسته از نظریات مربوط به توزیع درآمد تفاوت قائل شد؛ توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید و توزیع درآمد شخصی که در این بخش به توضیح این دو دسته از نظریات توزیع خواهیم پرداخت.

۲-۲-۱- توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید (توزیع تابعی درآمد)^۱

در توزیع تابعی درآمد، سهم عوامل تولید یا سهم کلی درآمد ملی دریافت شده به وسیله هر یک از عوامل تولید توضیح داده می‌شود. قسمت قابل ملاحظه مباحث نظری توزیع از قبیل مباحث بازار کار، بازار سرمایه، منحنی‌های عرضه و تقاضا که قیمت واحد هر عامل تولیدی را تعیین می‌کند، از این مقوله است. در این بخش ابتدا نظریات دیدگاه‌های عمده اقتصادی در این مقوله از توزیع درآمد مورد بحث قرار گرفته و سپس به بررسی برخی از نظریات مطرح شده در توزیع درآمد شخصی خواهیم پرداخت.

در گذشته توجه به توزیع درآمد منحصراً در مرحله تولید و بین عوامل شرکت‌کننده در آن مطرح بود. اقتصاددانان کلاسیک به مسأله چگونگی توزیع درآمد ملی بین بخش‌های مختلف جمعیت علاقمند بودند. آنان بنیان این توزیع را مالکیت عوامل دانسته و بحث توزیع درآمد را بر اساس مالکیت عوامل تولید مطرح کردند.^۱

^۱ Functional Distribution of Income

فیزیوکرات‌ها اولین اقتصاددانانی بودند که توزیع درآمد ملی را بین گروه‌های اجتماعی بررسی کردند. آنها افراد جامعه را به سه طبقه تولیدکننده یا کشاورزان، مالکان و گروه بی‌حاصل تقسیم کرده بودند. تولید ملی حقیقی را با تولید کشاورزی یکی می‌دانستند و عقیده داشتند که این تولید ملی بین طبقات مختلف جامعه تقسیم می‌گردد. اشتباه بزرگ فیزیوکرات‌ها آن بود که تصور می‌کردند محصول خالص فقط از کشاورزی به دست می‌آید. تنها زمین قادر به ایجاد محصول خالص می‌باشد و چنین معجزه‌ای در هیچ یک از رشته‌های دیگر رخ نمی‌دهد. نه بازرگان، نه صنعتگر و نه واسطه هیچ کدام قادر نیستند چیزی خلق کنند.

آدام اسمیت^۱ معتقد به نظم و ترتیبی است که طبق آن تولید به طور طبیعی بین گروه‌های مختلف توزیع می‌شود. به عقیده اسمیت رقابت و آزادی عمل عاملان اقتصادی موجب تغییر آزادانه قیمت‌ها و تحقق تعادل بازار می‌گردد. به عبارت دیگر، با حاکم دانستن قوانین عرضه و تقاضا، ارزش تولید ملی متشکل از ارزش عوامل تشکیل‌دهنده آن خواهد بود که بین افراد به صورت دستمزد، سود سرمایه و بهره مالکانه توزیع می‌گردد. به این ترتیب، از نظر اسمیت قیمت کالا شامل مزد، سود و رانت بوده و تئوری توزیع درآمد نتیجه تئوری قیمت می‌باشد. در هر جامعه‌ای قیمت کالاها سرانجام به یک یا دو یا همه این قیمت‌ها تجزیه می‌شود. در این نظریه مزد، ارزش کاری است که میزان آن در بازار کار از طریق عرضه و تقاضای آن تعیین می‌گردد. سود، بهای سرمایه است و علل افزایش یا کاهش سود سرمایه با علل کم و زیاد شدن مزد تفاوتی ندارد؛ ولی تأثیر این علل بر سود و دستمزد متفاوت است. ازدیاد سود، خود سبب بالا رفتن دستمزد شده و از میزان سود می‌کاهد. سود آنقدر دستخوش نوسانات است که حتی خود بازرگانان نیز نمی‌توانند متوسط سود سالانه خود را پیش‌بینی کنند.

نظریه توزیع کلاسیک، بیشتر به ریکاردو^۲ منسوب است. در این نظریه، به تحلیل توزیع درآمد حاصل از تولید ملی بین طبقات سه‌گانه رانت‌خواران، مزدبگیران و سودبران پرداخته می‌شود. از نظر ریکاردو توزیع تولید بین عوامل سه‌گانه آن یعنی نیروی کار، زمین و سرمایه با گذشت زمان به نفع اجاره و به زیان سود تغییر می‌کند. درآمد مالکان اراضی در اثر پیشرفت فنی افزایش می‌یابد، زیرا به دلیل تفاوت در حاصلخیزی اراضی، هزینه‌های تولید متفاوت خواهد بود و چون قیمت بازار بر اساس هزینه تولید محصولات زمین‌های حاشیه‌ای تعیین می‌شود، درآمد اضافی یا رانتی به نفع دارندگان اراضی مرغوب‌تر به وجود می‌آید. مزد واقعی کارگران در نتیجه پیشرفت فنی، ثابت باقی‌مانده و همواره در سطحی برقرار می‌شود که برابر با حداقل لازم برای تأمین زندگی ایشان است.

^۱ "Saraffa"

^۲ Adam Smith

^۳ Richardo

بنا به گفته کالدور^۱ (۱۹۵۶) نظر ریکاردو درباره مسأله توزیع، تنها تعیین سهم عوامل تولید نبود، بلکه او تئوری توزیع درآمد حاصل از تولید را، کلیدی برای درک مکانیسم کل حرکت اقتصاد، شناخت نیروهای حاکم بر نرخ رشد و پیشرفت، بار نهایی مالیات^۲ و اثرات حمایتی^۳ می دانست. کالدور برای توضیح الگو ریکاردو اقتصاد را به دو شاخه عمده کشاورزی و صنعت تقسیم می کند. آنگاه با فروزی ساده نشان می دهد چگونه نیروهای عمل کننده در کشاورزی توزیع در صنعت را تحت تاثیر قرار می دهند.

در نظریات کلاسیک های جدید نیز مسأله تولید، بیشترین اهمیت را دارا می باشد. اقتصاددانان طرفدار عرضه که نحله ای از نئوکلاسیک ها هستند، توجه خاصی به بعد تولید در اقتصاد ملی داشته و توزیع درآمد را نتیجه و حاصل تولید می دانند. محور اصلی نظریه نئوکلاسیک ها در استفاده از مطلوبیت به جای هزینه در مبحث ارزش می باشد. این اندیشه ابتدا به وسیله تنی چند از اقتصاددانانی که به نهائون مشهور می باشند پایه گذاری شد. با توجه به این که توجه آنها به اصل نهایی می باشد، این گروه از اقتصاددانان برای بررسی توزیع درآمد بین عوامل تولید، به بهره وری نهایی از عوامل تولید متوسل شدند. از بنیان گذاران تئوری بهره وری نهایی می توان به مارشال و هیکس اشاره کرد.

کلسکی^۴ یک تئوری ساده توزیع درآمد را ارائه کرد که در آن سهم سودها در تولید به تنهایی توسط کشش تقاضا تعیین می شود. این تئوری بر این فرض استوار است که در کوتاه مدت نیروی کار و لوازم سرمایه ای، به میزان زیادی عوامل محدود کننده هستند نه عوامل جانشین. بنابراین، در حالتی که هزینه های نهایی برابر با هزینه های اولیه متوسط می باشند، نسبت قیمت به هزینه های اولیه به وسیله کشش منحنی تقاضای بنگاه به طور کامل مورد محاسبه قرار می گیرد.

کینز از بعد تقاضای مؤثر به اقتصاد نگاه می کرد و از نظر او تقاضای مؤثر، عامل اساسی در تعیین حجم اشتغال و در نتیجه، عامل مؤثر در تعیین میزان تولید و درآمد صاحبان عوامل بوده و در واقع تقاضای مؤثر، عامل اساسی در تعیین درآمد و توزیع آن بین عوامل تولید می باشد.

در نظریه توزیع مارکس درآمد ملی، نتیجه و حاصل ارزش کار نیروی کارگر است و درآمدهای غیر از کار مطرح نبوده و تفاوتی بین سود و رانت ملاحظه نمی شود. در نتیجه، در نظریه توزیع مارکس، تقسیم درآمد بین دستمزد یعنی درآمد کاری و درآمدهای غیر کاری مد نظر قرار می گیرد.

¹ Kaldor

² Ultimate Incidence of Taxation

³ Effects of Protection

⁴ Kalecki